

Светозар НАУМОСКИ

ПРИМЕР ОД ПРАКТИКАТА ВО НАСТАВАТА ПО ИСТОРИЈА НА ИЗУЧУВАЊЕ СОДРЖИНИ ОД ЛОКАЛНАТА ИСТОРИЈА ОД ПЕРИОДОТ НА НОВ И НАРОНДАТА РЕВОЛУЦИЈА

Преку изучувањето на локалната историја се поттикнува и зајакнува интересот на учениците за изучување на историјата, бидејќи ваквата историја дава конкретна содржина, ги подига непосредните перцепции и го елиминира формализмот во наставата по историја. Гледано, пак, од педагошка страна, локалната историја придонесува да се подобри и воспитниот момент, зашто таа му е блиска на ученикот, тој неа ја сака како нешто негово, а тоа претставува значаен фактор кој го засилува образовниот момент¹. Секако, покрај останатите историски периоди и настани значајно место имаат историските настани од периодот на НОВ и Народната револуција². До ваков заклучок дојдовме и како резултат на нашето повеќегодишно наставничко искуство.

Во прилогов, понатаму, обработуваме, односно даваме приказ на наставен час, исцело посветен на изучување на локалната историја, реализиран во процесот на наставата по историја во средното образование. На ваков чекор се одлучивме, меѓу другото, и поради фактот што во наставната програма и учебникот воопшто не е обрнато внимание на застапеноста на содржини од НОВ во Струга и Струшко што не дава ни минимален повод содржините од НОВ од локалната историја да се изучуваат проткаено низ останатите (со наставната програма предвидени) содржини по историја. Од друга страна пак, и „со наставната програма по историја се допушта наставниците да можат да креираат, кога е во прашање роднокрајната (локалната) историја. Имено, да посветат поголемо внимание на материјалот, да го наголемат

¹ Дамјан Лепчески, Реализирање на содржини од локалната историја на часовите по историја, Зборник „Стручно-методски прилози за наставата по историја“, Скопје, 1979, стр. 82—84.

² Часот по историја кој го обработуваме во прилогот, е одржан на 17 април 1986 година во Струга.

фондот на часовите во текот на годината, на крајот од полугодното, или да ја прошират и збогатат наставната единица³.

Планирањето на наставните содржини од роднокрајната историја (што се тема на овој наш прилог) го извршивме уште при изготвувањето на Годишниот глобален план и Годишниот оперативен план на наставата по историја, за прва година (клас) на средното образование пред почетокот на учебната година, кога предвидовме блок-часови (кој ги обезбедивме преку корелацијата со други предмети) за изучување на роднокрајната историја од периодот на НОВ и Народна револуција во Струга и Струшко. Изучувањето на овие содржини го планиравме во месец април, бидејќи тогаш ќе биде во тек обработката на методските единици од тематската целина „НОВ и Народната револуција на народите и народностите на Југославија“. Овие часови се во функција на обопштување на материјалот од спомнатата тематска целина, а поконкретно на содржините за НОВ и Народната револуција во Македонија.

КОНСПЕКТ НА ЧАСОТ

ТЕМА (ЦЕЛИНА): НОВ и Народната револуција на народите и народностите на Југославија.

НАСТАВНА ЕДИНИЦА: НОВ и Народната револуција во Струга и Струшко.

ТИП НА ЧАСОТ: Обопштување на наставните содржини за НОВ и Народната револуција во Македонија, со осврт на Западна Македонија и Струшкиот регион.

ТРАЕЊЕ НА ЧАСОТ: Блок часови.

ЗАДАЧА И ЦЕЛ НА ЧАСОТ:

а. Образовни:

Да се запознаат учениците со историските настани од периодот на НОВ и Народната револуција (1941—1945) на територијата на градот Струга. Да ги запознаат и непосредно посетат историските места и објекти, каде во годините на НОВ и Револуцијата се одиграле значајни настани или биле превземени акции против окупаторот, организирани од Партијата, односно НОД во Струга, кои по своето значење дале виден допринос за победата на Народната револуција на ова подрачје.

б. Идејно-воспитни:

Да се развие кај учениците чувство на почит кон борците и придобивките од НОВ и Народната револуција, и да се развие кај нив интерес за зачувување на историските споменици и спо-

³ Дамјан Лепчески, Реализирање на содржини од локалната историја на часовите по историја, Зборник „Стручно-методски прилози за наставата по историја“, Скопје, 1919, стр. 82—84.

мен-обележја и негување на револуционерните традиции за НОВ и Револуцијата. Воспитување на учениците во духот на слободољубивиот патриотизам.

ОРГАНИЗАЦИЈА И МАТЕРИЈАЛНО-ТЕХНИЧКИ УСЛОВИ НА ЧАСОТ:

Часот е изведен на подрачјето на градот Струга. Неговото организирање и реализирање е изведено во соработка со Општинскиот одбор на здруженијата на борците од НОВ во Струга и со Друштвото на историчарите во Струга. Припремите за изведување на часот ги започнавме скоро еден месец порано, и истите се одвиваа во две фази.:

Првата фаза од припремите се состоеше од следните активности:

Најпрво на состанокот на стручниот актив на наставниците по историја во училиштето (Центарот за средно насочено образование „Нико Нестор“ во Струга) на дневен ред го поставивме прашањето за изведување на историски час со учениците од прва година⁴, со посета на историските споменици и знаменити места од периодот на НОВ и Народната револуција во Струга, а со цел изучување на роднокрајната историја на овој град во овој период. Стручниот актив го прифати нашиот предлог, како дел од својата програма предвидена за реализација во учебната (1985/86) година.

— Соработка за изведување на часот прифатија Здружението на борците и Друштвото на историчарите.

Во втората фаза за подготовка беа организирани и одржани два состаноци. На првиот состанок претставниците на Општинскиот одбор на здруженијата на борците и Друштвото на историчарите беа запознати од наша страна, со целта и задачите (образовни и идејно-воспитни) што се очекува да се постигнат преку овој час по историја. На овој состанок, исто така, со помош на борците беше составена конечната програма на часот, и беа одредени историските (знаменитите) места во градот каде што се одиграле најзначајните настани од НОВ и Револуцијата во Струга. Така беше одлучено да бидат посетени следните знаменити места:

⁴ Според наставните планови и програми по предметот историја кои тогаш (во 1986 година) беа во примена, содржините од НОВ и Народната револуција се изучува во I година (клас) на средното образование, а додека според најновите наставни планови и програми кои се денес во примена, овие содржини се поместени за изучување во II клас на средното образование (освен во културолошко-просветна, правна и економска струка, каде овие содржини се изучуваат во III, односно IV клас).

— местото каде во 1941 година била одржана Првата градска партиска конференција, и беше формиран првиот Местен комитет на КПЈ за Струга;

— куќата каде бил формиран првиот Местен комитет на СКОЈ во Струга;

— куќата каде престојувале илегалци;

— куќата каде била сместена и работела илегалната партиска техника;

— стариот градски плоштад каде биле изведени демонстрации против данокот „спаилак“, и обидот на окупаторот да го одвлече собраното жито во Италија;

— куќата од каде заминала првата група партизани од Струга;

На вториот состанок, присуствуваа и борците — директни актери во настаните одиграни на знаменитите места кои ќе бидат посетени во текот на часот. Со борците — учесници беше конкретизирано кој од нив на кое знаменито место и за кои настани ќе евоцира свои сеќавања пред учениците.

Беше одлучено да се известат и сопствениците на спомен-куќите кои ќе бидат посетени од учениците, така што тие, во времето кога ќе се одржува часот, да бидат во своите куќи, и да ја овозможат нивната посета, односно разгледување.

НАСТАВНИ ОБЛИЦИ И МЕТОДИ:

За реализација на овој час по историја, кој по својата содржина е специфичен и се однесува на изучувањето на историјата од НОВ и Народната револуција само на родното подрачје, т.е. на градот Струга, беа искористени следните наставни облици и методи:

— фронтален облик комбиниран со наставна екскурзија како форма на час;

— комбинирана монолошко-диалогска метода и метод на демонстрација.

СТРУЧНО-СОДРЖИНСКА ПОДГОТОВКА НА НАСТАВНИКОТ:

Часовите по историја на кои се изучува роднокрајната историја и што се одржуваат надвор од училиштето на теренот на родното подрачје, бараат од наставникот по историја, како и од самите ученици, пообемни организациски и материјално-технички припреми во споредба со часовите по историја одржани во училиница.

Така и ние по овој повод извршивме стручно-тематски подготовки, при што ги проучивме следните материјали и литература:

— стенографските белешки од реконструкцијата на партиската организација на КПЈ во Струга извршена на состанокот на учесниците во Народната револуција на Струшка околија, одржан на 7, 8 и 9 мај 1956 година во Струга;

— стенографски белешки за реконструкцијата на мемоарската граѓа за Народноослободителната војна и Револуција во Струга и Струшко 1941—1942 година, одржана на 5, 6 и 7 ноември 1981 година во Струга;

— извори за ослободителната војна и револуција во Македонија 1941—1945, ИНИ, Скопје, том I, книга втора и петта;

— д-р Владо Ивановски, Ослободителната војна во Западна Македонија 1941—1944, ИНИ, Скопје, 1973;

— монографија „Струга и Струшко“, Струга, 1970;

— зборникот „Паднаа за слободата“, Струга, 1970;

— обавивме разговор со повеќе учесници од НОВ во Струга.

ПОДГОТОВКА НА УЧЕНИЦИТЕ

За одржување на овој час претходно ги запознавме и учениците. Тие добија задолжение да разговараат со своите блиски и познати на тема „НОВ во Струга и Струшко“. Притоа на учениците им посочивме и неколку имиња на борци-учесници настани од НОВ во Струга, кои живеат во Струга и со кои учениците можат да дојдат во контакт. Исто така, учениците добија и задача од монографијата „Струга и Струшко“ да го прочитаат делот (стр. 83—113) кој се однесува на НОВ и Народната револуција во Струшкиот регион.

Подготовките на учениците беа заокружени на последниот час по историја (непосредно пред одржувањето на часот посветен на изучувањето на роднокрајната историја, за кој станува збор во трудов), кога на учениците им беше напоменето на овој час со себе да понесат и тетратка-бележник во која ќе ги забележуваат најзначајните податоци од содржините на часот.

СОДРЖИНСКА АРТИКУЛАЦИЈА НА ЧАСОТ

а. Воведен дел

Изведувањето (почетокот) на часот започна пред зградата на општествено-политичките организации во Струга, што е лоцирана токму на местото каде на 20 септември 1941 година бил формиран првиот Местен комитет на КПЈ за Струга (тука на влезот на зградата се наоѓа спомен-обележје и биста на секре-

тарот на Месниот комитет на КПЈ за Струга, Нико Нестор). Учениците се собраа пред платото на зградата каде што се наоѓа и спомен-обележјето. Меѓу учениците се наоѓаа и борците-учесници во историските настани (за кои ќе стане збор на часот), како и председателот на Општинскиот одбор на здруженијата на борците од НОВ — Струга.

Наставникот: (го најавува почетокот на часот со следните зборови): „Драги ученици, почитувани другарки и другари борци!

Во Втората светска војна, Струга и Струшко беа окупирани од италијанските фашистички окупаторски сили, согласно со спогодбата за определување на демаркационата линија помеѓу Италија и Бугарија во Македонија, а во духот на одлуката што на состанокот од 20 до 29 април 1941 година во Виена ја донесоа министрите за надворешни работи на фашистичките држави Италија и Германија — грофот Кано и Фон Рибентроп.

Територијата на Струга и Струшко во април 1941 година беше окупирана од италијанската дивизија „Фиренце“. Од мај до јули 1941 година, административната окупаторска власт ја вршеше Врховната команда на италијанската војска. Во јули 1941 година, со декрет на кралскиот намесник во Албанија — Франческо Јакомони — територијата на Западна Македонија, вклучувајќи ја и Струга и Струшко беше анектирана кон Голема Албанија. Оттогаш па сè до ослободувањето, окупаторската административна и полициска власт се наоѓаше во рацете на великоалбанската реакција, која поттикнувана од италијанската воена управа спроведуваше систематска политика на продлабочување на јазот на меѓунационалната нетрпеливост помеѓу Македонците, Албанците и Турците на ова подрачје.

И покрај различните гледања во Покраинскиот комитет по прашањето за почетокот на оружената борба, струшките комунисти изнаоѓаат сили во летото 1941 година организационо да завршат и бројчано да се прошират и формираат повеќе партиски ќелии. Како резултат на ваквиот успешен развој, струшката партиска организација беше во можност, во средината на септември 1941 година, на состанокот одржан во ова место каде сега се наоѓаме, организационо целосно да се конституира и да формира и прв Местен комитет на КПЈ во Струга, кој понатаму успешно ќе ги продолжи подготовките за вооружена борба против окупаторот и неговите слуги во струшкиот крај. Благодарение за засилените активности на Месниот комитет на КПЈ, наскоро до крајот на 1941 година бил формиран и Местен комитет на СКОЈ, како и Местен воен штаб. За ваквата успешна работа на Струшката партиска организација секако дека од пресудно значење беше формирањето на новиот Покраински комитет на КПЈ за Македонија, како и повременото присуство на партиски и воени инструктори на Покраинскиот комитет, како Кузман Јосифовски-Питу и други.

Во наредната 1942 година, Струшката партиска организација го продолжила своето успешно дејствување, со непосредна помош на Окружниот комитет на КПЈ за Западна Македонија, преку неговите членови, партиски и воени инструктори, како: Кузман Јосифовски-Питу, Страхил Гигов, Киро Димуш-Поланин и други. Во исто време, Струшката партиска организација е прошири својата револуционерна активност и надвор од Струга во поширокиот струшки регион, создавајќи пунктови на Народноослободителното движење (НОД) во селата: Вевчани, Збажди, Мешеишта, Враништа, Радолишта, Заграчани, Шум, Долна Белица, Октиси и други места, правејќи успешен продор и меѓу албанската и турската народност во овој крај.

Во 1943 година, на теренот на Струга и Струшко Народноослободителното движење бележи постојан подем. Во мај 1943 година, од Струга излезе и првата група партизани во Караорман. Во август 1943 година, формиран е и првиот партизански одред во Струшко под име „Малесиски партизански одред“, кој во октомври 1943 година прерасна во баталјон. Во втората половина на август 1943 година формиран е и „Дримколскиот партизански одред“. Есента 1943 година малесискиот дел од Струшко беше слободна територија, како дел од големата слободна територија во Западна Македонија со слободните градови Дебар и Кичево. По капитулацијата на фашистичка Италија на 8 септември 1943 година, па сè до ослободувањето, Струга покрај големоалбанските квислинзи беше окупирана и од германските војски. Во овој период, на теренот на Струга и Струшко беа формирани и делуваа поголем број на Народноослободителни одбори (НОО).

Во 1944 година, последната година од фашистичката окупација на Струга и Струшко, востанието во овој крај бележи понатамошно разгорување. Не остана ни една населба во Струшко а да не биде вклучена во НОД. Ваквиот разгор на востанието во струшкиот крај во 1944 година, се должеше и на пристигнувањето на косовските и македонските баталјони од Првата македонско-косовска бригада, кога повторно беше обновена и проширена слободната територија во Малесија и Дримкол. Овие партизански единици со помош на народот од Дримколско-Малесискиот крај успешно се бореа и ја одбија германско-балистичката офанзива во јуни 1944 година, создавајќи на тој начин услови, бригадите на XV корпус, по повеќедневни борби, на 8 ноември 1944 година да го ослободат градот од окупаторот.

Нашево излагање имаше само за цел да ве воведе во историските настани, за кои понатаму ќе стане збор во излагањата, односно евоцирањето на сеќавања за тие денови од страна на борците од Струга — непосредни учесници во овие настани“.

б. Главен дел:

Во овој втор (главен) дел од часот, беа посетени сите позначајни знаменити места во Струга (кој се спомнати во делот „Организација и материјално-технички услови на часот). Во ова фаза на часот, во неговата реализација учествуваа, покрај наставникот по историја и учениците, уште и преставници на Општинскиот одбор на здруженијата на борците од НОВ — Струга, како и борците — учесници во акциите одиграни на знаменитите места кои беа посетени во текот на часот. Како погодна можност за посета во текот на овој блок на часови на повеќе знаменити места во Струга е фактот, што тие се лоцирани на еден тесен простор во стариот дел на градот, главно, околу струшката чаршија.

1. Местото каде е формиран првиот Местен комитет на КПЈ за Струга

Овој дел на часот започна со излагањето, т.е. со евоцирањето на сеќавања на председателот на Општинскиот одбор на здруженијата на борците од НОВ — Струга, (кој е и самиот учесник во овие настани), на платото пред зградата на општествено-политичките организации на Струга. Тој, во своето излагање, рече:

„Во најдраматичните моменти револуционерите-комунисти од Струшко задоеени со патриотизам не ги изневерија старите борбени традиции. Уште од првите денови на окупацијата на нашата земја, народот на Струга и Струшко ја прифати КПЈ како свој водач. И покрај сите тешкотии и опуртунистичкиот став на Шарло, како резултат на интензивната активност на струшките комунисти, во текот на јули и август 1941 година формирано беа пет партиски ќелии со вкупно 17 членови. Така, во Струга беа поставени солидни основи на партиската организација на КПЈ, и беа создадени услови за развој на Народноослободителното движење. На 20 септември 1941 година, во услови на строга илегалност, во плевната на Стефан Нестороски која се наоѓаше на ова место каде сега се наоѓаме, се одржа Првата градска конференција на КПЈ за Струга. На конференцијата беше избран Местен комитет на КПЈ за Струга и Струшко, во состав: Киро Чакар, Науме Шипо, Васил Калајдиски, Јосиф Миса, Милан Џоба и Стефан Нестороски. Месниот комитет се менуваше и дополнуваше со нови членови во текот на НОВ. Месниот комитет веднаш заведе курс за вооружена борба. Наскоро потоа, тој формира и Воен штаб при Месниот комитет, во состав: Јосиф Миса, Стефан Нестороски, Никола Узуновски и Бардуљ. Овој Воен штаб започна со прибирање на оружје, муниција, динамит и друго. До крајот на 1941 година, Месниот комитет со цел да се прошири Народноослободителното движење меѓу сите народи кои живеат во Струга и Струшко, ја формира и првата партиска ке-

лија од народностите — Албанци и Турци. Така, Народноослободителното движење во Струга и Струшко стана сенародно, во кое уште од почетокот во 1941 година, започна да се гради братството и единството меѓу Македонците, Турците, Албанците и Власите.

2. Куќата каде е формиран Месниот комитет на СКОЈ за Струга

Наставникот: „Со помошта на партискиот инструктор на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија Кузман Јосифовски-Питу и на Месниот комитет на КПЈ во Струга, на 11 ноември 1941 година во оваа куќа, сопственост на Фимка Стојановска-Кекен, се формира првиот Местен комитет на СКОЈ за Струга, во состав: Стефан Нестороски — секретар, и членови: Нико Нестор, Боре Жупан и Петре Цигероски. Биле формирани и повеќе скоевски групи кои развиле интензивни револуционерни активности. За овој чин, како и за многубројните активности на скоевците во борбата против окупаторот ќе ни евоцира спомени еден од членовите на тој Местен комитет на СКОЈ.“

Борецот — тогашен член на Месниот комитет на СКОЈ: „Токму во оваа просторија, вечерта на 1 ноември 1941 година, се одржа состанок, на кој беше присутен и партискиот инструктор на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија, народниот херој, Кузман Јосифовски-Питу, кој тие денови илегално по партиска задача престојуваше во Струга. На овој состанок, како што претходно кажа и вашиот професор, беше формиран Местен комитет на СКОЈ за Струга. Најпрво на состанокот зборуваше Кузман Јосифовски-Питу кој седеше на овој агол од собава. Тој не запозна со задачите што му престојат да ги извршува на Месниот комитет на СКОЈ во опфаќањето на младината од градот и селата во скоевската организација и мобилизација на младината за активно учество во Народноослободителното движење, односно нивно вклучување во ударните групи и партизанските одреди, кои ќе бидат формирани на ова подрачје. Питу зборуваше и за начинот на конспиративната работа, во услови на фашистичка окупација и домашна реакција. Нè учеше како револуционерно да делуваме и да му задаваме удари на окупаторот, а притоа да не бидеме од него откриени. Исто така, Питу ни укажа и како треба да се однесуваме ако паднеме во рацете на окупаторската полиција, односно никого да не оддаваме од учесниците во Народноослободителното движење, а на окупаторските прашања да одговараме само: не знам, не видов, не го познавам тој човек, за првпат го гледам сега“, и слично. Ние, скоевците, кои тогаш бевме повеќето од нас на ваша возраст, извршувавме најразлични задачи што ќе ни биа доверени, како: пропагандна работа, организирање на седенки и игранки на кои се пееја македонски родољубиви песни и се ширеше линијата на

Народноослободителното движење меѓу младината, како македонската така и од албанската и турската народност, собирање на народна помош, организирање на младински излети на кои меѓу излетниците се ширеше линијата на Народноослободителното движење, вршење на курирски задачи, пренесување и растурање на илегален пропаганден материјал и слично. За илустрациите, кои тогаш бевме повеќето од нас на ваша возраст, извршување скоевска задача. Скоевецот Анастас Тутенковски работеше како чирак во шивачкиот дуќан на членот на Месниот комитет, а подоцна и негов секретар Никола Кочовски. Курирската задача што тој ја извршуваше се состоеше од пренесување писма сошпиени во реверите на костумите изработени во овој дуќан до членовите на Партијата. Оваа курирска задача Анастас Тутенковски ја вршеше за цело време од војната и притоа не беше откриен од окупаторот. Меѓу позначајните акции на скоевската организација, би го спомнал дочекот на Новата 1942 година што беше организиран во куќата на Сотир Шута. На овој дочек Месниот комитет на СКОЈ имаше изготвено и реализира посебна програма со импровизиран хор под раководството на Владо Малески, кога за прв пат беше испеана и песната „Денес над Македонија се раѓа ново сонце на слободата“.

На крајот од посетата на ова знаменито место, учесниците импресионирани од податоците што ги изнесе борецот во своето евоцирање, сеќавање, му поставија и неколку прашања:

1. Кажете ни нешто повеќе за револуционерната дејност на Народниот херој Кузман Јосифовски-Питу.

2. Од какви материјални средства се состоеше собраната народна помош од страна на младинците — скоевци?

3. Колку години имаше курирот Анастас Тутенковски кога ги извршуваше овие задачи?

Слични прашања учесниците им поставуваа на борците што евоцираа сеќавања при посетата на сите останати знаменити места во текот на овој час, на кои борците со задоволство одговараа, не криејќи ја притоа радоста што младата генерација живо се интересира за настаните од НОВ и Народната револуција, а кои заради заштеда на простор нема да ги наведеме понатаму во трудов.

3. Куќата од каде заминала првата група партизани од Струга

Наставникот: „Во почетокот на 1943 година, востанието во Македонија, особено во Западна Македонија, бележи нови успеси. Се формираат нови партизански одреди, како Кичевско-Мавровскиот и други. Во Западна Македонија, во делот под италијанска окупација, се префрла и партизанскиот одред „Даме Груев“, како и раководството на востанието во Македонија. Сето тоа мобилизаторски делува на струшката партиска организаци-

ја, така што истата уште повеќе ја засили својата револуционер-на активност, и почна да ги мобилизира своите членови и симпатизери за масовно пристапување во партизанските единици. Од оваа куќа, сопственост на активистот Ѓоре Асанкоски, каде сега се наоѓаме и како што пишува и на спомен-обележјето на влезот, на 9 мај 1943 година, излегла првата група партизани која по илегални канали била префрлена на Караорман, како зародиш на идните партизански единици. Наскоро потоа, од Струга и струшките села биле исфрлени и други партизански групи. Со нас овде се наоѓа и еден од борците-учесник, кој учествувал во припремите за исфрлање на првата партизанска група и е еден од првите струшки партизани. Тој со своите искажувања — евоцирања ќе нè врати во тие денови“.

Борецот-учесник: „Бев многу радосен кога од Месниот комитет на Партијата ми беше соопштено дека е донесена одлука, да биде исфрлена првата партизанска група од Струга и дека јас сум во таа група. Бевме млади и неустрашиви, така нè учеше Партијата. Вечерта, кога нѝ беше речено дека ќе заминеме во партизани, се собравме овде во куќата на Ѓоре Асанкоски. Доаѓавме во временски интервали од по половина час, за да не падне сумливо и да не бидеме откриени. Окоу 11 часот вечерта (23 часот) во оваа куќа бевме собрани сите четворица што бевме предвидени да заминеме во партизани. Тоа бевме: јас (Боре Хациевски-Путе), Димче Кошарко, Крсте Јон и Борис Мојсо. Сите молчевме, светлото во собата беше изгаснато. Со нетрпение очекувавме да дојде курирот од партизанската база во Караорман и да нè одведе. Околу полноќ најпосле дојде и курирот. Пополека, крадешкум еден по еден излеговме од куќата и се префрливме на десната страна од реката Дрим и се упативме низ струшкото плато спрема селото Моришта, од каде продолживме према селото Требеништа, водени од курирот кој вешто ги избегнуваше непријателските заседи. Во зората стигнавме во партизанската база сместена во пазувите на Караорман. Нешто подоцна заминаа нови групи на партизани од Струга. Така во втората група излегоа: Лупчо Матоски и Боро Калајџиески, а во третата група: Венера Матоска, Луба Јовановска и Генова Матоска, и други групи. Скоро истовремено повеќе групи на партизани излегоа и од селата Вевчани, Октиси и од други места. Бројот на борците од Струга и Струшко на Караорман многу нарасна. Тоа беше повод Штабот на Втората оперативна зона да донесе одлука да се формираат нови партизански единици. Така од овие борци беше формиран, во август 1943 година, Малесискиот партизански одред, составен од 76 борци од Струга и Струшко.

4. Куќата каде престојувале илегалци

Наставникот: „Во Струга постојат повеќе куќи во кои илегално престојувале поголем број партиски и воени кадри и дру-

ги членови на Партијата и борци, и тоа на Покраинскиот комитет, Окружниот комитет на КПЈ за Западна Македонија, Првиот и Вториот областен комитет на КПМ, Централниот комитет на КПМ и други, и тоа: Кузман Јосифовски-Питу, Трајко Бошковски-Тарцан, Страхил Гигов, Димо Гавровски-Перо, Душко Поповиќ, Киро Димуш-Поланин, Нада Антевска, Ратка Крстевска и многу други. Многу куќи биле претворени во илегални скривалишта, каде се лекувале болни и ранети партизани. Една од тие куќи е и оваа куќа, сопственост на семејството Јовановци. За тие денови, и за животот на илегалците ќе ни евоцира спомени другарката-борец, еден од членовите на Месниот комитет на КПЈ во Струга во 1943 и 1944 година, која и самата живеела во оваа куќа“.

Борецот: „Брат ми, Стево Јовановски, и јас, а може да се рече и сите наши домашни, бешме вклучени во Народноослободителното движење уште од 1941 година. Во нашата куќа престојуваша, по барање на Месниот комитет на КПЈ, повеќе илегалци во текот на целиот период од НОБ. Така, подолго во нашата куќа престојуваше во 1943 година и првата половина на 1944 година партискиот инструктор и член на Вториот областен комитет на КПМ другарката, Ратка Крстеска. Таа овде одржуваше илегални состаноци со членовите на Месниот комитет кои скришум доаѓаа во нашата куќа, а на кои им ги пренесуваше директивите на Обласниот комитет како и напаствија за работа. Во нашата куќа имавме направено и скривница која до ден денес е зачувана, и еве можете да ја видите (им го покажуа местото на скривницата). Тука ги сместувавме илегалците во случај на опасност. Гледате, таа е мала, и едвај може во неа човек да се смести, меѓутоа добро маскирана со масандрата, за цело време на војната, таа не беше откриена. Покрај спомнатите илегалци, во нашата куќа извесно време престојуваше и првоборецот од Гостивар, Радмило Станојевиќ, кој беше тешко ранет за време на германско-балистичката офанзива во есента 1943 година во Малесија. И него, неколку пати, го сместувавме во скривницата кога по улицата поминуваше фашистичка патрола или пак непознати лица се движеа по нашата улица, зошто во такви моменти мислевме дека сме провалени. Овој ранет борец илегално престојуваше и во други куќи, како кај Јосиф Миса, Никола Калајциски, но најдолго престојуваше во куќата на Јоне Коцарески, каде остана до пролетта 1944 година, кога потврно се приклучи кон Првата македонско-косовска бригада која се врати од Егејска Македонија.

5. Куќата каде била сместена и работела илегалната партиска техника

Наставникот: „Струшката партиска организација уште во 1941 година организира илегална партиска техника, сместена во

оваа куќа сопственост на Никола Калајџи. Овде, во оваа куќа партиската техника илегално работеше во подолг период на окупацијата, а истата беше преместувана и во куќата на Митко Добрески како и во други куќи во Струга. Во оваа илегална партиска техника, во почетокот се изработувале лажни легитимации за партиските и воени инструктори и други раководители и членови на Народноослободителното движење, кои илегално, по партиска задача, престојувале во Струга или биле на минување кон Албанија и други терени. За работата на илегалната партиска техника ќе ви зборува другарот-борец, еден од тогашните членови на Месниот комитет на СКОЈ, задолжен за работа на партиската техника.

Борецот: „Меѓу првите задачи што пред себе си ги постави Месниот комитет на Партијата во Струга беше организирање на илегална партиска техника за изработка на лажни исправи на партиски и воени раководители и на други илегалци кои доаѓаа во Струга. Прво што требаше да се направи (фалсификува) беше печатот на тогашната општина Струга. Среќна околност беше тоа што во Струга илегално се наоѓаше првоборецот од Охрид и член на Партијата Андон Дуков, кој беше уметник, и тој се нафати да направи печат. Побара да му се донесе оригинал удрен печат на некој документ, кој му беше набавен. Сигурно, ученици, ве интересира да ви кажам, како и со кави оскудни средства Андон Дуков го направи печатот. (Гласови од учениците: Да ви кажете...). Еве, на овој начин го направи печатот: Најпрво Андон Дуков зеде парче дрво од јавор, потоа го зеде листот хартија каде беше втиснат печатот и со врело излупено јајце притисна озгора, така што целиот печат остана на јајцето. Од јајцето нацртот се пренесе на дрвото, односно на дрвото остана сликата на печатот. Потоа дрвото внимателно го режеше со денови, така што практично немаше никаква разлика помеѓу вистинскиот печат на фашистичките општински власти во Струга и фалсификуваниот што го направи Дуков. Со вака фалсификувана легитимација беше снабден и Кузман Јосифовски-Питу, за кого беше направена легитимација на име на друго лице кое беше одамна умрено, пишуваше дека истиот е трговец со костени. Со ваква фалсификувана легитимација, Питу слободно се движеше на теренот на Западна Македонија под италијанска фашистичка окупација. Освен изработка на фалсификувани легитимации, преку оваа илегална партиска техника беа пишувани и умножувани летоци и друг пропаганден материјал. Се сеќавам, печатевме и радио-вести кои сами ги собиравме или ќе ги чуеме на Радио-Москва. Така, и преку оваа активност, дававме виден допринос за развојот и ширењето на Народноослободителното движење во Струга и Струшко“.

6. Стариот градски плоштад каде биле изведени демонстрации против данокот „спаилак“ и обидот на окупаторот да го одвлече собраното жито во Италија

Наставникот: „Иако во 1941 и 1942 година на територијата на Струга и Струшко немаше сè уште формирано и не дејствуваше ниедна оперативна партизанска единица, сепак струшката партиска организација и скоевската организација организираа повеќе форми и успешно изведоа повеќе акции на невооружен отпор како: демонстрации, саботажи, бојкоти, протести и друго. Овде на ова место, во декември 1942 година, Месните комитети на КПЈ и СКОЈ организираа и изведоа масовни демонстрации со учество на народот од Струга, со цел да го спречат окупаторот да го одвлече житото во Албанија, а од таму во Италија, ограбено од народот преку данокот „спаилак“. За организирањето и текот на оваа акција, повеќе ќе ни каже еден од учесниците во овие демонстрации.

Борецот-учесник во демонстрациите: „И демонстрациите што беа организирани на 25 декември 1942 година беа организирани од страна на Месниот комитет на КПЈ, на чие чело како секретар се наоѓаше, во ова време, Нико Нестор, како и од Месниот комитет на СКОЈ. Дента беше некаков верски празник така што по чаршијата имаше многу свет. Уште претходните денови, струшката партиска организација доби информации дека на 25 декември италијанскиот окупатор собраното, односно опљачканото жито од народот во вид на спаилак, кое беше сместено во повеќе магацини низ градот, со камиони ќе го одвлече преку Албанија во Италија. Месниот комитет, на состанокот одржан два дена пред демонстрациите, донесе одлука да се организира невооружен отпор во вид на демонстрација, со цел да се спречи окупаторот да го одвлечи житото, кое исто така му беше потребно и на народот од овој крај кој беше изложен на глад. Јас бев еден од учесниците во демонстрациите. Еве како тоа се одвиваше. Овде, на овој простор, каде сега се наоѓа Споменикот на Револуцијата, беше стариот градски плоштад, каде се наоѓаше и зградата во која беше сместена тогашната фашистичка општина. Во близина на општината се наоѓаше еден од фашистичките магацини за „спаиско“ жито. Утрото, на 25 декември 1942 година, на овој простор се собраа околу 100 членови и симпатизери на Партијата и младинците кои демонстрираа извикувајќи повеќе пароли, како: „Не по даваме животот“, „Смрт на фашизмот, слобода на народот“, „Смрт на издајниците“ и слично. Овде, на ова место, покрај брегот на реката Црни Дрим, беше паркирана колона од шест италијански камиони, натоварени со вреќи жито. Во еден момент на општо изненадување на окупаторот, демонстрантите јурнаа кон камионите и почнаа да се качуваат и да ги растоваруваат вреќите со жито. За кратко време повеќето камиони беа растоварени. Италијанскиот окупатор и негови-

те големоалбански слуги беа стопроцентно изненадени, и во првите моменти не знаеја што да преземат. Дури по половина час и повеќе стигна една карабинерска единица, и со грубо удирање по демонстрантите успеа истите да ги растера од камионите. Меѓутоа, ние демонстрантите не се разбегавме, туку организирано се префрливме на другата страна од Дрим и продолживме да демонстрираме по струшката чаршија. Тука, пред тогашниот хотел „Турист“ бевме пресретнати од кордон на италијански карабињери, и при тоа повеќе демонстранти, меѓу кои и јас, бевме уапсени. Така успешно заврши оваа наша акција, со која му зададовме удар на окупаторот, кој се откажа од намерата да го одвлече житото.

в. Завршен дел:

По посетата на местото (стариот градски плоштад) каде биле изведени демонстрациите против обидот на окупаторот да го одвлече житото во Италија, учениците заедно со борците и другите придружници, меѓу кои се придружија и граѓани, се искачија на платото на Споменикот на Револуцијата (кој се наоѓа во непосредна близина на стариот градски плоштад), каде беше одржан завршниот дел на часот. Тука, учениците со помош на наставникот, ги утврдија, односно извлекоа следните заклучоци за НОВ и Народната револуција во Струга и Струшко:

— фашистичката окупација беше најцрно ропство во историјата на нашите народи и народности;

— политиката на окупаторот за предизвикување на братоубиствена војна помеѓу македонскиот народ и народностите во Струга и Струшко доживеа неуспех;

— првите отпори и припреми за вооружено востание во Струга и Струшко започнаа уште во 1941 година, наскоро по априлската катастрофа на стара Југославија;

— благодарение на правилната политика на КПЈ на чело со Јосип Броз Тито по националното прашање не само што беше спречена братоубиствената војна на ова повеќенационално подрачје, туку востанието во Струга и Струшко стана општонародно, со учество на Македонците, Албанците и Турците, односно на сите народи што живеат на овие простори;

— во Струга и Струшко за цело време на окупацијата постоела и делувала силна партиска и скоевска организација, која раководела со Народнослободителното движење на ова подрачје;

— НОВ и Народната револуција во Струга и Струшко дала значаен придонес за победата на НОВ и Народната револуција во Македонија и пошироко за целата наша татковина — Југославија.

На крајот методскиот приказ на овој час по историја ќе го завршиме со соопштувањето на уште следните податоци:

Од кабинетот по странски јазици во училиштето (Средношколскиот центар „Нико Нестор“) беше позајмен магнетофон и беа снимени на ленти искажувањата (евоцирањето на сеќавања) на борците-учесници. Снимените ленти се умножени и истите се депонирани во Архивата на Општинскиот одбор на здруженија на борците од НОВ во Струга, и во „Училишното историско катче“ во училиштето за понатамошна употреба.

Учесниците-членови на фото-секцијата во училиштето, ги снимаја најзначајните моменти од часот при посетата на знаменитите места, и по неколку дена беше приредена фото-изложба во холот на училиштето.

Беа известени и на часот присуствуваа и претставници на Центарот за информации и печат, односно Радио-Струга, што во попладневните информативни емисии го информираа граѓанството за одржаниот час по историја што се однесуваше на родното подрачје од НОВ и Народната револуција, и емитуваше делови од искажувањата на борците-учесници во историските збиднувања од времето на НОВ и Револуцијата во Струга.

Домашна работа

Секој ученик да забележи по еден момент од НОВ во Струга и Струшко, раскажан (сеќавање) од неговите роднини, комшии и други учесници во НОВ. Најсодржајните писмени забелешки ќе послужат (добијат третман) како мемоарски документи, и ќе бидат депонирани во училишниот музеј (локалното катче).